

דף ז

'שלחה להם אסתר לחכמים: כתבוני לדורות. שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים – שלישים ולא רבעים'. רש"י פירש: בשלשה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק, ולא יותר. והריטב"א הקשה על כך, מה ענין עמלק למקרא זה. ולכך פירש כי שלמה אמר שכתב שלשה ספרים ולא היה אפשר לו לכתוב יותר [וכן דרשו במדרש פסוק זה על שיר השירים קהלת ומשלי], וכיון שהוא לא היה יכול להוסיף על כתבי הקודש היאך נכתוב אנו ספר שלך.

נראה גם שאין רחוק מלפרש שבתחילה לא רצו לכתבה אף בלא לעשותה ככתבי הקודש, וזהו שהביאו 'שלישים' כלומר תורה נביאים וכתובים (כד"ל) ולא רבעים, שאין להוסיף ספרים נוספים, עד שמצאו לו סמך בתורה וצרפיה לכתבי הקודש. ע"ע בספר וצוה הכהן; אמרי פינחס.

'... כתנאי... ולא נאמרה לכתוב'. פירוש, לדעה זו לא נאמרה ברוח הקדש לכתוב, להיותה ככתבי הקודש, אבל מדרבנן לדברי הכל ניתנה לכתוב כספר [עם הלכות מסוימות בכתיבתה; תפירה בגידין, שרטוטו וכד'], מה שאין כן בנס חנוכה ובשאר נסים, לא עשו להם מגילה (עפ"י תוס' וריטב"א). וטעם הדבר, לפי שמצאו חכמים אסמכתא בכתוב הזה כתב זאת זכרון בספר, שיש להנציח המלחמה עם עמלק ולכתבה לדורות לזכרון, וכיון שראו חכמים שרצון התורה לכתוב זכר מלחמת עמלק, הרחיבו הדבר לשאר מלחמות עמלק, משא"כ בשאר נסים ומאורעות, לא מצאו בתורה ענין לכתבם (עפ"י עלה יונה עמ' קג – בבאור סוגי אסמכתאות שמצאו חכמים דין בתורה והרחיבוהו).

'הוא אמינא מלתא דעדיפא מכולהו שנאמר קימו וקבלו – קיימו למעלה מה שקיבלו למטה' – ומנין יודעים אנו, אלמלא שנאמרה ברוח הקדש (ריטב"א).

'אטמא' – ירך.

(ע"ב) 'קיימת בנו... ומתנות לאביונים'. כן היתה הגירסה אצל כמה מהראשונים [ונראה בריטב"א שכך היתה הגירסה: 'שדר ליה לרבי אושעיא... אמר ליה קיימת בנו ומתנות לאביונים, הדר שדר ליה עגלא תילתאה ותלת גרבי יין]. ופירשו, מפני שנראה בעיניו מתנה מועטת כדרכי העניים, אמר לו שאינה מתנה לאדם כמוהו ולא יצא ידי חובת משלוח מנות איש לרעהו (עפ"י ריטב"א ותורי"ד).

'שיתין פלוגי' – שישים חצאים.

'אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום, קם רבה שחטיה לרבי זירא. כתב רבנו אפרים ז"ל (מובא בהמאור ובר"ן ובמאירי): מאותו מעשה נדחתה מימרא דרבא ואין הלכה כמותו, ואין טוב לעשות כן. לכך סידר בעל התלמוד המעשה לאחר אותה מימרא של רבא, כדי לדחות דבריו מהלכה (ב"ח או"ח תרצה). והנה לקט מועט מדברי חכמים ראשונים ואחרונים בענין זה: 'כתוב בארחות חיים: חייב איניש לבסומי בפוריא – לא שישתכר, שהשכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן, אך שישתה יותר מלימודו מעט' (מובא בבית יוסף תרצה).

וזו לשון המאירי (מובא בבאה"ל תרצה, ב): 'חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומ"מ אין אנו מצוין להשתכר ולהפחית עצמינו מתוך השמחה, שלא נצטוינו על שמחה של הוללות ושל שטות אלא בשמחה של תענוג שיגיע מתוכה לאהבת הש"י והודאה על הנסים שעשה לנו...!'

ובאליה רבה: 'האיך יחייבו חז"ל מה שנוזכר בתורה ובנביאים בכמה מקומות השיכרות למכשול גדול? וי"ל מפני שכל הנסים שנעשו לישראל בימי אחשורוש היו ע"י משתה, כי בתחילה נטרדה ושתי ע"י משתה ובאה אסתר, וכן ענין המן ומפלתו היה ע"י משתה, ולכן חייבו חכמים להשתכר עד כדי שיהא נזכר הנס הגדול בשתיית היין. ומ"מ כל זה למצוה ולא לעכב' (מובא בבאה"ל שם).
'אמנם היודע בעצמו שיזלזל או במצוה מן המצוות בנטילת ידים וברכה וברכת המזון או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהוג קלות ראש – מוטב שלא ישתכר וכל מעשיו יהיו לשם שמים' (חיי אדם, מובא שם).

'שמעתי שאמ"ה (= אבי מורי הרב. הוא החכם-צבי) ז"ל שהוא היה נוהג בבחירתו לקיים מצוה זו כמאמרה, שאין הדבר יוצא מידי פשוטו בענין המעשה וצפון בו סוד גנוז ליודעי חן...
אך החלוש שמזיק לו השכרות פשיטא שאינו מחויב בכך. גם לא המשתטה ביינו ואין בו מדעת קוננו, ורבה דשחטיה לר"ז שאני דרב גובריה שהיה יכול להחיותו... ועל זה נאמר אחד המרבה ואחד הממעטי בלבד שיכוין לבו לשמים' (סידור בית יעקב).

'קם רבה שחטיה לרבי זירא'. כתב מהרש"א ז"ל: 'דבר תמוה הוא לפרשו כפשטיה. ונראה דר"ל כעין שחטיה, דאגבריה חמרא וכפייה לשתות יותר מדאי עד שחלה ונטה למות. ולכך נקטיה בלשון שחטיה דשתיית היין נקרא על שם הגרון, מקום שחטיה... וקאמרי דהתפלל עליו שלא ימות מחולי זה עד שנתרפא וחי. ומצינו במקרא ובתלמוד לשון חי מלשון רפואה.'

וכבר פירש המאירי 'שחטיה' – מלשון שחטיה, כלומר שמיעכו. ו'אחיה' מלשון 'החלימני והחיניני'. ובשם הרבי מלובלין: יש צדיקים שעובדים משמחה ויש שעובדים מיראה ובמרירות. ואין רשאי להסיר הצדיק מדרך עבודתו, כי אין טוב לעולם בכך, כמו שאיתא ברבי (ע' נדרים נ): פעם אחת שמח ובאו יסורים לעולם. ובפורים היה רבה שמח מאד ושחטו לרבי זירא, הכוונה שהיה מבטלו ומסירו מדרכו הנעצב כדי לעבוד בשמחה כדרכו, ובאו יסורים לעולם. ובעו רחמי על העולם ואיתסי (תורת יצחק – פורים).

דרכו של רבי זירא בריבוי תעניות וכד', כידוע בספרים – ע' בשו"ת חות יאיר קנב, ובמצוין ביוסף דעת ע"ז טז:
וכבר רמזו ש'רבה' הוא מלשון גדלות, כלומר דרך של התפשטות והרחבה. ור' זירא (= זעירא) מלשון צמצום והתקטנות.

עוד בענין 'קם רבה... – ע' הליכות שלמה פורים פרק יט הערה 77.

'מאי טעמא לא אתו רבנן, דלמא טרידי בסעודת פורים...' –

'שמעינן דשרי להרבות בסעודת פורים ושלא לבא לבית המדרש מחמת טירדא דסעודתא, דכיון דעסוק במצוה להרבות בסעודת פורים פטור ממצות תלמוד תורה בבית המדרש' (ב"ח או"ח תרצה).

'אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד'. ישנם דינים מדרבנן שיש בהם חילוק בין יום טוב לשבת [אם משום שהקלו לצורך שמחת יום טוב, או משום חומר איסור מיתה וכתר בשבת החמירו בה יותר, ויש שהחמירו ביו"ט יותר כדי שלא יזלזלו בו. ע' ביצה ב ו כ כב לא-לב-לו-שבת קלד], אבל במשנתנו מדובר רק כלפי דיני מלאכה דאורייתא (עפ"י תוס' ביצה לו. וערשב"א כאן שהקשה על תירוץ זה וכתב 'תנא ושייר' חזר והקשה. וע' תורי"ד מהדו"ק ותנינא. וע"ע בהרחבה בספר אמת ליעקב).

א. מכך שדייקו בגמרא לענין מכשירי אוכל נפש זה וזה שוים, משמע שאסורים מדאוריתא. וכפשט הסוגיא בביצה כח: ב. אף אם נאמר שאין איסור שביתת בהמה ביום טוב מדאוריתא, י"ל שלא דיבר התנא אלא בעשיית מלאכות ממש.

*

'תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו – שתי מנות לאיש אחד. ומתנות לאביונים – שתי מתנות לשני בני אדם.'

החילוק שבין משלוח מנות ובין מתנות לאביונים הוא, כי מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה שתי תקנות אלו אחר הנס, כי שושן הבירה היתה בעילם המדינה, ואמרו (בפסחים פז). עילם זכתה ללמוד ולא זכתה ללמוד, והוא לפי ששורש מלכות פרס ואופיה של אומה זו היא מידת צרות עין (כמו שנתבאר במק"א), ועל כן לא זכתה ללמוד. אכן כאשר חקרו אנכה"ג על זאת הגזירה מהיכן צמחה בשרשה, ועמדו על אמיתת הדבר שהיא משורש צרות עין, ומיד כשנתגלה להם הדבר לאמיתו היתה הישועה ונתבטלה הגזרה, לכן תקנו אחר כך שתי מצוות אלו אשר שרשם הוא טובת עין. והמצוה נחלקת לשתיים; משלוח מנות איש לרעהו היינו לאנשים צדיקים וכשרים, שתי מתנות – שתתפשט בטובת עין ליתן בשתי ידיך, אבל לעניים ואביונים שמחויב ליתן לכל הפושט יד ובכללם נמצא מדרגות שונים – לזה מתנה אחת, היינו מצד החיוב בלי התפשטות... וכן עיקר כל צמיחת גזרות רעות שלא יבואו על ישראל, שרשם אינו אלא מהחסרון שיש בלבם כעת, ואם נוכל לבוא על שרשה אז תוכל להתבטל תיכף. וזה סוד 'ועשו סייג לתורה' – שעל כל דבר שיאונה לנגדך, תעמוד על שורשו ותעשה תיכף סייג לזה ויתבטל (מי השלוח לקוטי הש"ס).

*

'מיחויב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי' –

הדעת היא מתוכת תמיד בין שני הקצוות; שצריך תמיד לשקול כל דבר בדעתו, אם הוא מבחינת סטרא אחרא הנקרא 'המן' ולהימנע מלעשותו, או מסטרא דקדושה הנקרא 'מרדכי' והוא ברוך. ובפורים צריך לבסומי עד שתסתלק הדעת המתוכת. ענין נוסף; שתי דרכים הן בעבודת השי"ת; אחת להשגיח האדם על מידות רעות שבו ולשבין ועי"כ יבוא לדבקות ו'מאן דקטל לחויא יהבין ליה צלותא', היינו דבקות. דרך זו נקראת 'ארור המן'. והשניה להתבונן תמיד בגדלות הבורא ולטרוח לבוא לדבקות, וממילא יבוטל הרע. וזה נקרא 'ברוך מרדכי'. וצריך תמיד דעת אמת אם להלוך בדרך הראשונה או השניה, כי עיקר דרכנו בדרך הראשונה רק לפעמים צריך לתפוס הדרך השניה, כי ההתעצמות שאדם מתעצם ועוסק במדה רעה כדי לנצחה תוכל להזיק לו לפעמים, כדאיתא באור החיים (וכן אמר הרב שאסור לתקוע עצמו יותר מדי לצאת מגיאות, כי יוכל להזיקו, וכיו"ב), ואז צריך להתבונן ולהחזיק בדרך השניה. וצריך דעת לזה. ובפורים צריך לבסומי עד דלא ידע להכריע בין שתי הדרכים הללו, שנסתלקה הדעת (עפ"י אמרי פינחס).

'... ובפורים חייב לבסומי, דמשנכנס יין יצא סוד שהוא היפך כח ההעלמה, ועל כן הוא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. וידוע מטעם האריז"ל שהוא לאותו הניצוצין קדישין יעו"ש, והיינו דעל ידי השכרות מתגלה הנעלם אלא שהוא בלא דעת ובשכרות. וזהו ענין רוח רעה

דשאלו שהוא גם כן הסרת דעת, לפי שחשב לגלות ההעלם שלו, ודבר זה אי אפשר רק בלא דעת).

וזהו בירור הדמיונות דבני ישראל שהם גם כן עיקרן רק בהעלם, ואצל השיכור כל מה שהוא בדמיונו יוצא בגילוי, ועל כן אמרו בעירובין (סה): דאדם ניכר בכוסו. ובפורים הכל מודים דבעינין לכם, וכל מה שחושב לגרמיה הוא גם כן לשם שמים. ועל כן גם כל הדמיונות שהם רק מה שהמחשבה שקועה במה שהוא לגרמיה, אז הוא ההכרה בכוסו דהכל לשם שמים, ואפילו אם הוא עד דלא ידע בו, מכל מקום אז הוא התגלות מעמקי הלב שאפילו אומר על ימין שהוא שמאל מ"מ נקודת הלב דבוק בהש"י (מתוך מחשבות חרוץ סו"י ה עמ' 23. ע"ע כע"ז בסידור עולת ראייה).

טעמים וענינים נוספים, ע' במהרש"א; מי השלוח לקוטי הש"ס; אהב ישראל (לפורים, עמ' קלב ד"ה ועפ"ז); לקט שיחות מוסר לגרא"י שר ח"ב עמ' קעד ואילך; אור גדליהו פורים ה.

*

'אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד' –

'מה מתוק לחיך אמרי פה קדוש החסיד הקדוש מוה"ר זושא נ"י שאמר מה שכתבו חז"ל במשנה אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד. ודקדק דתיבת 'בלבד' למה לי, דהוי סגי לומר אלא אוכל נפש – ואמר דחז"ל כוונו לדברי הוזה"ק (ח"ב פה): תא חזי מה בין שבתא לשאר זמנין וחגיגין, דאילו בשאר זמנין וחגיגין אי איהו בלחודיה חדי ולא יהיב לאחרי עליה כתיב וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם אבל בשבתא בו' אבל 'שבתכם' לא כתיב. וזהו אומרם 'אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד' – שיאכל לבדו בלי העני, דבשבת שרי וביו"ט אסור ועונשיה סגי אי לא יהיב לאחרי למחודי' (תורת הרבי ר' זושא' קיט; דברי צדיקים, בסופו).

דף ח

'אין בין המודר הנאה מחבירו למודר ממנו מאכל אלא דריסת הרגל וכלים שאין עושין בהן אוכל נפש'. בנדרים (לג. ע"ש) פרש רבא 'מודר מאכל' – באומר הנאה המביאה לידי מאכל עלי, הלכך אסור בכל הנאה שות פרוטה מאחר שאפשר לקנות בדמיה מאכל, אבל אם נדר ממאכל חברו לא נאסר אלא באכילה.

'הא לא קפדי אינשי'. רבנו תם פירש בדריסת הרגל בבקעה שאנשים אינם מקפידים בדבר. והרמב"ן (וע' גם ברבנו חננאל ובריטב"א) מפרש אפילו בחצר אין אדם מקפיד על העברה בעלמא, אם אינו מתעכב ושוהה שם (מוכא בר"ן נדרים לג).

ורש"י במשנתנו פירש 'ליכנס לביתו'. ואולי לדעתו כל הנאה שאין אנשים דורשים ממון עבורה, בכלל 'לא קפדי' היא ובה נחלקו רבי אליעזר ורבנן. וצ"ב.

זנרצה לו לכפר עליו. רבי שמעון אומר: את שעליו חייב באחריותו ואת שאינו עליו אינו חייב

מותרים (עפ"י רא"ש ועוד). ומוזכרת דעה זו בשלחן ערוך (תרצו) אבל המנהג לאסור (רמ"א שם).
 וכן אין נופלים על פניהם (הג"א; שו"ע שם).
 כתב בתורי"ד (תנינא) שאיסור הספד ותענית בראשון נוהג בפרוים בי"ד ובמוקפים בט"ו. ואולם בשו"ע (שם) משמע שנוהגים כן בשני הימים הן בפרוים הן במוקפים.
 ג. לענין משתה ושמחה, יש שכתבו לעשות אף בראשון, שלכך לא הזכירו במשנה חילוק משתה ושמחה בין ראשון לשני (ער"ן). ואף לדעה זו, דוקא בי"ד ולא בט"ו (טור או"ח תרצו בשם הרי"ף), אף לא בכרכים המוקפים חומה (פמ"ג, מובא במשנ"ב. אך מדברי תורי"ד הנ"ל נראה שאף בראשון יש חילוק בין פרוים למוקפים. וכן נקטו פוסקים אחרונים – ע' בספר זה השלחן תרצו; הליכות שלמה פרוים פי"ט הערה 28).
 ויש חולקים וסוברים שאין צריך לעשות משתה ושמחה בראשון, רק להימנע מהספד ותענית כאמור (עפ"י תוס'). וכתב הרמ"א (תרצו) שאעפ"י שאין נוהגים במשתה ושמחה, ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים – 'וטוב לב משתה תמיד'.

דף ז

ג. האם ניתנה אסתר להיכתב ברוח הקודש כשאר כתבי הקודש? האם נאמרה ברוח הקודש?

נחלקו החכמים בדבר; לדברי רבי יהושע, לא ניתנה אסתר להיכתב כשאר כתבי הקודש (שנאמר במלחמת עמלק כתב זאת זכרון בספר – כתוב זאת כאן, ובמשנה תורה, ובנביאים – בשמואל. ותו לא). וכן אמר שמואל: אסתר אינה מטמאה את הידים כדן כתבי הקודש. ואעפ"י כ אמר שמואל (וכן אמרו בבבלייתא כמה תנאים): אסתר ברוח הקודש נאמרה. ופירשו: נאמרה לקרוא ולא נאמרה ליכתב (ברוח הקודש, אבל מדרבנן ניתנה להיכתב בהלכות מסוימות, בגידין ושרטוט וכמה דברים. תוס'). ולדברי רבי אלעזר המודעי – ניתנה להיכתב (כתב זאת – מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון – מה שכתוב בנביאים. בספר – מה שכתוב במגילה). וכן אמרו רב ורב חנינא רבי יוחנן / יונתן רב חביבא, שמצאו החכמים שבאותו הדור מקרא (הנ"ל) בתורה לכתבה וכתבוה לדורות.

ד. א. משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, כיצד?

ב. משתה ושמחה, כיצד?

א. שנה רב יוסף: משלוח מנות איש לרעהו – שתי מנות לאיש אחד. [כגון ששלח רבי יהודה נשיאה לרבי אושעיא מנת ירך מעגל מובחר וכד יין. רבה שלח למרי בר מר מלא שק תמרים ומלא כוס קמח חטים שנתיבשו בתנור. והחזיר לו הוא מלא שק זנגביל ומלא כוס פלפלת מאורכת] ומתנות לאביונים – שתי מתנות לשני בני אדם.

מסופר על אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין שהיו מחליפים סעודתם אהדי (רש"י מפרש זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חברו עמו. ויש מפרשים לענין משלוח מנות, שהיו מחליפים סעודתם. עפ"י רמב"ם ועוד).

א. אף על פי שלבסוף הולך לסעוד עם חברו, יצא ידי חובת משלוח מנות בהחלפת הסעודות (עפ"י

פרי חדש, מובא במשנ"ב תרצה סקכ"א).

יש אומרים שלפרש"י יש להחמיר בהחלפת סעודות (ט"ו). וכתב המשנ"ב (בשעה"צ שם) שלא העתיקו מפני שכמה ראשונים נקטו שיצא, וכן פסק בשלחן ערוך.

- השולח מנות לחברו בתנאי שהלה יחזיר לו – מסתבר שלא יצא ידי חובתו (עפ"י מנחת שלמה סוס"י כו).
- ב. נראה שאין משלוח מנות אלא מיני אכלים – שענינן לסעודת פורים, וגם שתיה בכלל אכילה, אבל לא שאר מתנות (תרומת הדשן קיא וש"פ).
- ג. החיי-אדם הוכיח מהירושלמי שאם שולח לעשיר דבר פחות אינו יוצא בזה ידי משלוח מנות. וכן משמע בריטב"א לפי גירסה אחת בגמרא. אכן שאר פוסקים לא הזכירו זאת. ונכון ליהרהר בזה לכתחילה (באור הלכה תרצה, ד).
- ד. יש מי שכתב להסתפק שמא צריך לשלוח מנות ע"י שליח דוקא שהרי נאמר בזה לשון שילוח ולא לשון נתינה כבמתנות לאביונים (ע' בנין ציון מד. והביאו המשנ"ב תרצה סק"ח). ויש אומרים לפי זה שאין לשלוח ביד קטן לפי שאינו בן שליחות. ואולם הרבה נוקטים שאין צריך שליח דוקא (כן מובא בשם החזו"א והגר"מ פינשטין ועוד. וכן הורה הגרי"ח זוננפלד [אלא שכתב שאין בזה משום 'מצוה בו יותר מבשלוחו', אמנם אם כשישלח בעצמו ישמח את רעהו יותר – תבוא עליו ברכה]). וכן סוגיין דעלמא שכשר ע"י קטן שאפילו אם נצריך שליח, גם הקטן בגדר שלוחו, גם אם אין בו דין 'שלוחו של אדם כמותו'. וי"א שאף ע"י קוף ופיל יוצא וא"צ כלל שליחות (ע' הדושי חת"ס גטין כב; דבר אברהם ח"א יג, ד; שלמת חיים תא; שבט הלוי ח"ג פו).
- ה. משלוח מנות ע"י בעלי מוסד וכד' על פי ציווי המשלח והתחייבותו לשלם שווי המנות – יוצאים בו ידי חובה (תשובת הגרש"ו אויערבך – הליכות שלמה יט, ד). וכן רשאים כמה בני אדם לשלוח מנות בשותפות, וכן לשלוח לכמה בני אדם ביחד, ובלבד שיהיו מספר המנות בהתאם למספר האנשים, שכל אחד מהשולחים ומהמקבלים ישלח / יקבל שתי מנות (שם טו).
- ו. מותר לשלוח מנות מפירות שביעית, וכן להחזיר למי ששלח – ואין בכך משום פריעת חוב מפירות שביעית (הליכות שלמה יט, ז). ויש מחמירים (עפ"י הגר"ק שליט"א).
- ז. יש מי שכתב להסתפק כששולח שתי מנות לאיש עני, אם יכול להחשיבן גם כקיום משלוח מנות וגם כמתנה לאביון (טו"א, הביאו רעק"א ובבאה"ל. ומבואר בטו"א שהסיק לעיקר שלא יצא ידי שתיהן אלא אחד מהן [ולכאורה פשוט בסברא שאין לקיים משלוח מנות או מתנות לאביונים בדבר שהוא כבר חייב, אך יתכן והספק שמא יכול להחשיב מקצת מהמנה כנתינת מתנה לאביון]).
- ח. שולחים מנות לרחוקים משמירת מצוות, הגם שיתכן שלא יברכו על אכילתם (ע' הליכות שלמה פי"ט הערה 31).
- ט. כתב הריטב"א: מסתבר שמתנות לאביונים נחשבות אפילו שתי פרוטות, ששוה פרוטה נחשב 'מתנה' (וע' בלשון הר"ן).
- י. הגדרת 'אביון' לענין זה, מי שאין לו לצרכים ההכרחיים לפרנסת ביתו. ופשוט שבן הסמוך על שלחן אביו – אין לו דין 'אביון' לענין מתנות לאביונים (הליכות שלמה יט, כ).
- יא. לבן עיר יש ליתן מתנות לאביוני עיר, ולבן כרך – לאביוני כרך, אבל לא יתן בן עיר לבן כרך שעושה פורים למחרת, ולהפך (שם כא).
- יב. אין אדם יוצא ידי חובת מתנות לאביונים במחילת חובם לו (שם כה).
- יג. ראוי שלא לאכול ביום הפורים קודם שיקיים מצוות היום (רשימות הגרש"ו א – שם ט. ובסידור בית יעקב אין משמע כן).

ב. אמר רבא: חייב אדם להתבשם (רש"י: להשתכר ביין) בפורים עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

- א. יש אומרים, מאותו מעשה המובא בגמרא ברבא בר רבא, נדחו דברי רבא (עפ"י רבנו אפרים, הובא בכמה ראשונים). ויש מפרשים המאמר שלא כפשטותו אלא שישתה יותר מלימודו מעט (ארחות חיים. מובא בב"י תרצה). ויש אומרים שצריך לשתות הרבה מלימודו שייטב לבו במשתה ויהא שתוי או אפילו שיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך, רק שתהא דעתו עליו (ב"ח שם). וכל זה למצוה אבל לא לעכב (שם בשם ראב"ה; שו"ת מהרי"ל נ; א"ר). והרמ"א כתב בשם מהרי"ל (וכן הובאה דעה זו במאירי) שישן, ומתוך כך אינו יודע בין ארור לברוך. 'ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים' (רמ"א שם).
- ב. ציוה האב את בנו שלא ישתכר – ישמע לו (הליכות שלמה יט, כה. ע"ש).
- ג. יש מי שלימד זכות על המתפללים בפורים כשהם שתויים, ובלבד שיכול לדבר לפני מלך (ע' בסידור עולת ראייה ח"א עמ' תמא).

אמר רבא: סעודת פורים שאכלה בלילה – לא יצא ידי חובתו (ימי משתה ושמחה).

- א. יש אומרים שגם בלילה חייב לשמוח (מהרי"ב, מובא בדרכי משה תרצה. וע' סידור בית יעקב שגם בלילה חובה לסעוד אלא שאינה עיקרית כל כך. ויש שהקפידו שלא לאכול בשר באותה סעודה, שלא יטעו לומר שהיא סעודת פורים – ע' שעה"צ תרצה סקי"ב).
- כתוב בתשובת גאון (תשו' רב שר שלום גאון סי' עב, מובא בשבלי הלקט ובב"י או"ח תרצה בשם רב האי), מי שנשבע להתענות ביום פורים, יעשה סעודה ומשתה בלילה ויצא ידי שבועתו [דיו להיות כרב אשי קודם ששמע לאותה הלכה מרבא, ואל יחלל שבועתו].
- ב. בב"י הביא שיש מפרשים 'עשאה בלילה' – כעין לילה, שאין אבוקה כנגדו דרך שמחה ויו"ט. ג. רוב הסעודה צריכה להיות ביום ולא כמו שנוהגים להתחילה סמוך לערב ועיקרה בליל ט"ו (רמ"א תרצה, ב. ויש שנתנו סעד וטעם למאריכים סעודתם ללילה (ע' בסו"ס מי השלוח ועוד). ואולם י"א שבכרכים אין ענין להמשיך הסעודה לליל ט"ו. ע' הלי"ש פי"ט הערה 28).
- טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה, וסמך לדבר ליהודים היתה אורה [זו תורה] ושמחה (רמ"א שם בשם מהרי"ב).
- ד. נראה בגמרא שמותר להרבות בסעודה גם אם ע"י כך יימנע מלבוא לבית המדרש מחמת טירדה, הואיל ועסוק במצוה (ב"ח תרצה).

טו. מה בין יום טוב לשבת ובין שבת ליום הכפורים?

שנינו במשנתנו, אין בין יום טוב לשבת (לענין איסור מלאכה) אלא אוכל נפש בלבד. ודייקו בגמרא שלענין מכשירי אוכל נפש זה וזה שוים – שלא כרבי יהודה המתיר מכשירי אוכל נפש (וראה בפירוט בביצה כח).

לדעת הרמב"ן אין איסור שביתת בהמה ביום טוב (ע"ע ב"י תצה ובהגר"א; רמ"א ומג"א רמז, ג). וכן ישנם דברים שונים מדרבנן החלוקים בין שבת ליום טוב, אם מפני חומרא יתירה שיש בשבת שזדונה מיתה וקרת [ויש דברים שהחמירו ביו"ט יותר מבשבת כדי שלא יולולו בו], או הקלו משום שמחת יום טוב; כגון לענין מוקצה ונולד (ע' ביצה ב, לא-לב), טיפול במת (שם ו), כחילת העין (שם כב), עירובי חצרות (שם יב), השלת פירות מהגג (שם לה-לו), זריקת דם הובה שעברו ושחטו (שם כ) ועוד (ע' בירושלמי כאן).

אין בין שבת ליום הכפורים (בהיוביהם. עראשונים) אלא שזה זדונו בידי אדם, וזה זדונו בכרת. [רב אשי פירש שאפילו אם ננקוט שיש מלקות בחייבי כריתות וכשלקו נפטרו מידי כריתתם והרי נמצא שגם יוהכ"פ ענשו תלוי בידי אדם, מ"מ עיקר זדונו בעונש כרת].
ישנה דעה שאין איסור הוצאה ותחומין ליום הכפורים, אבל אין כן מסקנת ההלכה (ע' כריתות יד ויומא סו). ולענין שביתת בהמה ואיסור 'מחמר' ביוהכ"פ – ע' שאגת אריה עב.
וע"ע שבת קיד קיז לענין קניבת ירק ביוהכ"פ וכד'.
דייקו בגמרא שלענין פטור תשלומין לעושה מלאכה שנתחייב בה ממון, זה וזה שוים – כרבי נחוניא בן הקנה שהיה עושה את יום הכפורים כשבת לענין זה.
סתם משנה בכתובות דלא כרינבה"ק, ואין הלכה כדבריו.

דף ח

טז. מה בין...

- א. – המודר הנאה מחברו למודר ממנו מאכל.
- ב. – נדרים לנדבות.
- ג. – זב הרואה שתי ראיות לרואה שלש.
- ד. – מצורע מוסגר למצורע מוחלט.
- ה. – טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט.
- ו. – ספרים לתפלין ומזוזות.

א. המודר הנאה מחברו, אסור להשאיל לו כלים כלל [אף כלים שאין משכירים כיוצא בהם – לרבי אליעזר האסור 'ויתור' (= דברים שאין אנשים מקפידים עליהם ורגילים לוותר) במודר הנאה. עפ"י נדרים לג.], וכן אסור ליכנס לרשותו לרבי אליעזר. ואילו המודר ממנו מאכל [שאמר 'הנאה המביאה לידי מאכל עלי'. שם] – אינו אסור אלא בהנאה השווה פרוטה ויותר או בהנאה השייכת לאכילה, אבל מותר להשאילו כלים שאין עושים בהם אוכל נפש במקום שאין משכירים כיוצא בהם. וכן דריסת הרגל מותרת.

ב. הנדרים – חייב באחריותם, שאם אמר 'הרי עלי...' והפריש ונגנב או נאבד – חייב להביא אחרים תחתם (ונרצה לו לכפר עליו – את ש'עליו' חייב באחריותו עד שיתכפר בו. רבי שמעון). והנדבות [הרי זו] אינו חייב באחריותן.

ישנו דבר נוסף ביניהם; הנדבה באה מן המעשר והנדר אינו בא אלא מן החולין. לא דיברו במשנה אלא בדינים שלאחר ההפרשה. ואפשר שתנא ושייר דברים אחרים. גם אפשר שנפקותא זו כלולה בדברי המשנה (עפ"י ראשונים).

ג. זב הרואה שתי ראיות מטמא משכב ומושב וכן צריך לספור שבעה נקיים לטהרתו – כבעל שלש ראיות, אלא שאינו מביא קרבן לכשיטהר (וכפר עליו הכהן לפני ה' מזוהו – מקצת זבים מביאים ומקצתם אין מביאים. רבי סימאי אומר: מנה הכתוב שתיים – וקראו 'טמא' (איש כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא) שלש – וקראו טמא (וזאת תהיה טמאתו בזובו רד בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טמאתו הוא), הא כיצד – שתיים לטומאה ושלוש לקרבן).